

УДК 330.522.7

СПОЖИВЧІ УПОДОБАННЯ ТА РЕАЛЬНА МОЖЛИВІСТЬ ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ

Павлюк Т.І., Ярош В.І.

Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

У даній роботі розкрито питання споживчих уподобань та реальної можливості їх задоволення. Проаналізовано особливості споживацького вибору в сучасних умовах. Показано споживчі переваги звичайного українця та можливість їх максимізації. У статті досліджено споживчий кошик 2016 року, також, проаналізовано дані споживчих кошиків попередніх років. Досліджуються можливості українського населення у забезпеченні своїх потреб.

Ключові слова: потреби, блага, корисність, гранична корисність, сукупна корисність, максимізація корисності, кардиналістська модель, ординалістська модель, споживчі переваги, набір байдужості, споживчий кошик.

Постановка проблеми. Поняття «споживчі уподобання та реальність можливості їх задоволення» набуває в даний час великого розгляду не лише для економістів, а і для всього населення України. З прийняттям нового споживчого кошику, зріс великий інтерес до його дослідження та заробітної плати населення. Адже з підняттям цін і мінімальної зарплати, звичайний українець не може собі дозволити витратити кошти на задоволення граничного блага. І це питання дуже бентежить український народ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем споживчих уподобань та реальної можливості їх задоволення є дуже актуальним, що змушує зацікавитись як звичайних українців, так і економістів, а зокрема: А. Косік [1], О. Уфимцева [2], О. Павлюк [3], П. Гребенников [4], В. Николаев, Г. Пухтаевич [5].

Постановка завдання. Головною метою цієї роботи є дослідження споживчого кошику і аналіз можливостей задоволення мінімальних потреб споживача.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальні дослідження поведінки споживача пов'язані з маржиналістською революцією в економічній теорії кінці XIX ст. Виникнення нового наукового напрямку – маржиналізму (marginal – граничний) було підготовлено працями перших економістів-математиків А. Курно, Й. Тюнена, Г. Госсена, які започаткували метод граничного аналізу, здійснили розробку основ теорії суб'єктивної цінності.

Представники першої хвилі маржиналістської революції В. Джемсон, К. Менгер, Л. Вальрас створили кардиналістичну (кількісну) версію поведінки споживача, яка окреслила принципово новий підхід до аналізу цінності благ: цінність розглядалася як функція корисності, що визначається суб'єктивними оцінками споживачів та запасом благ. Певна аналітична недосконалість кардиналістської моделі поведінки споживача в подальшому виповнюється в межах іншої – ординалістської моделі, моделі виявлених переваг або споживчих уподобань, розробка якої була здійснена Ф. Еджворт, В. Парето, Дж. Хіксом та українським економістом Є. Слуцьким [1, с. 68].

Перед кожним споживачем стоять три питання: 1. Що купити? 2. Скільки купити? 3. Чи вистачить грошей, щоб здійснити покупку? Щоб відповісти на перше питання, необхідно з'ясувати корисність речі для споживача, щоб вирішити

друге питання – дослідити ціну, щоб відповісти на третє питання – визначити дохід споживача. Ці три складові – корисність, ціна, дохід – лежать в основі аналізу теорії поведінки споживача. Мета споживача полягає в отриманні якомога більшого задоволення від споживання певного набору благ, враховуючи їх ціни та наявний дохід.

Особливості споживацького вибору можна простежити, спостерігаючи за покупцем супермаркету. На основі чого він робить свої покупки? По-перше, зі всього різноманіття представлених товарів він звертає увагу лише на ті, які відповідають його смакам та інтересам, тобто опираючись на свої уподобання. По-друге, він звертає увагу на ціни товарів і по-третє, порівнює передбачувану вартість покупки з наявним доходом.

Це спостереження пояснює складний процес споживацького вибору як результат взаємодії споживацьких переваг, цін товарів, доходів споживача

Першою складовою споживацького вибору є споживацькі переваги, в основі яких лежать потреби людей. **Потреби** (needs) – це стан задоволення, який споживач хотів би зберегти, або стан незадоволення, який спонукає його до економічної діяльності. **Блага** (goods) – засоби, що задовольняють потреби. Одні з них є в майже необмежених масштабах (наприклад повітря), інші – в обмежених. Останні називаються економічними благами. Вони складаються з товарів та послуг [2, с. 158].

Здатність економічного блага задовольнити ту або іншу потребу називається **корисністю** (utility). Отже, тепер можна конкретизувати, що мета споживача полягає в отриманні якомога більшого задоволення від споживання певного набору благ, тобто в **максимізації корисності**.

Корисність – поняття виключно індивідуальне: те, що для одного споживача може мати високу корисність, іншим може сприйматися, взагалі, як антиблаго. Хтось понад усе цінує зранку чашку міцної кави, а хтось за будь-яких умов її не питиме. Розрізняють граничну та сукупну корисність.

Гранична корисність – додаткова корисність, яку отримує споживач із додаткової одиниці товару або послуги, яку буде втрачено у випадку відмови від цієї одиниці.

Сукупна корисність – це загальна величина (обсяг) корисності всієї сукупності товарів певно-

го виду. Вимірюється в умовних одиницях корисності (ютилях) або в грошовій формі [5, ст. 253].

У мікроекономіці склалися також два підходи до пояснення поведінки споживача: кардиналістський або кількісний та ординалістський або порядковий.

Кардиналістська модель поведінки споживача виходить з того, що корисність може вимірюватись кількісно за допомогою умовної одиниці – «ютиля» (від англ. utility – корисність). Перевага кардиналістської теорії полягає у тому, що кількісні оцінки дозволяють математично описувати досліджувані явища, застосовувати економіко-математичне моделювання. Проте, в реальній дійсності важко уявити, що споживач здатний кількісно оцінити різницю в корисності благ, визначити, наприклад, на скільки ютилів кілограм картоплі корисніший за пакет молока. Скоріше споживач здатний визначити, наскільки один споживчий набір привабливіший для нього за інший. Саме такий підхід до аналізу поведінки споживача застосовується в **ординалістській моделі** [1, с. 69].

Споживацькі переваги (consumer preferences) – це ранги, які споживач установлює для альтернативних варіантів задоволення потреб. Ті варіанти, які на думку споживача, здатні краще задовольнити його потреби, будуть займати більш високі місця у цьому «табелю про ранги».

Припущення щодо уподобань завжди стосуються однієї особи. У колективі (наприклад в одній сім'ї) уподобання можуть не співпадати, – для кожного члена родини привабливішим може бути інший набір. Ситуація з неспівпаданням уподобань називається парадоксом Ерроу: за транзитивності уподобань кожного з індивідів може виникати нетранзитивність колективних уподобань.

Спочатку розглянемо «модель бажаного», тобто поведінку споживача без врахування видатків на будь-який коштик. На ринку існує множина споживчих кошків. Серед них споживач завжди може знайти такі кошки, які є однаково привабливими для нього, тому що вони мають однаковий рівень корисності. Набір споживчих кошків з однаковим рівнем корисності називається **набором байдужості**: споживачу байдуже, який саме набір обрати.

Множина еквівалентних з точки зору споживача наборів благ створює поверхні байдужості. Кількість поверхонь байдужості нескінченна, – кожна людина має свої уподобання, що і відображають системи поверхонь байдужості. Окремий випадок поверхонь байдужості складають двопродуктові набори благ. Для двопродуктових кошків поверхні байдужості можуть бути зображені набором кривих, які називаються кривими байдужості або індивергентності [4].

Говорячи про споживацькі переваги, слід зазначити й про споживчий коштик. **Споживчий коштик** – набір товарів, що характеризує типовий рівень і структуру місячного (річного) споживання людини або сім'ї. Використовується для розрахунку мінімального споживчого бюджету (прожиткового мінімуму), виходячи із вартості споживчого кошків у актуальних цінах. Застосовується як база для порівняння розрахункових і реальних рівнів споживання.

Споживчий коштик в Україні було прийнято в 2000 році з тих пір він кардинально не змінювався. Загальний ціновий показник споживчого кошків в 2013 році склав 1108 гривень, в грудні того ж року суму підняли до 1176 гривень, на сьогодні – це розмір мінімальної заробітної плати 1450 гривень, а для осіб непрацездатного віку сума становить 1074 гривень.

Формує споживчий коштик українців уряд. На сьогоднішній день там налічується 296 товарів і послуг (постанова Кабміну № 656). На думку чиновників, склад кошків дозволяє українцям не голодувати, стежити за зовнішнім виглядом, більш-менш пристойно одягатися і навіть долучатися до прекрасного – в «кошику» навіть врахований похід на концерт або в театр (1 раз на рік).

Вартість набору продуктів харчування для працюючих громадян в травні 2015 на 8% перевищувала відповідний прожитковий мінімум. Для порівняння, в травні 2000 року вартість набору продуктів харчування в прожитковому мінімумі для працездатної особи була 55%, у травні 2005 року – 60%, у травні 2010 року – 75%.

Згідно з українським законодавством, прожитковий мінімум є вартісною величиною достатньою для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Організація об'єднаних націй заявила, що в Україні за межею бідності живе близько 60% населення. До того ж, за розрахунками ООН світова межа місячного доходу людини повинна становити не менше 510 доларів, у тому числі і в Україні. Середня зарплата набагато нижче, ніж 510 доларів – це межа бідності, споживання на 17 доларів на день. Більшість українських пенсіонерів живуть за межею виживання, за межею абсолютної бідності, тобто споживання нижче, ніж 5 доларів на день. Вони просто-напросто вмирають з голоду, тільки повільно, не дивлячись на те, що більша частина того, що вони отримують у вигляді страхових виплат і пенсії йде саме на харчування. На сьогоднішній день експерти оцінюють вартість споживчого кошків в рази вище тих сум, які встановлені державою. На думку більшості, вартість споживчого кошків має бути не меншою 6000 гривень.

Що ж ми їмо? У що одягаємося?

Почнемо з продуктового кошків, так як без їжі нікуди. Її вміст (яке, до речі, не змінювалося ще з 2000 року) вже давно говорить про те, що уряд все 16 років тримає народ на строгій дієті. Денний раціон, наприклад, складається з 173 гр хліба, склянки молока, половини яйця, двох маленьких картоплин (або однієї великої), 7 гр рису і близько 100 гр якогось м'яса (в кращому випадку).

До речі, такі речі, як кава, чай і цукор, а також сіль зі спеціями в раціоні українця не передбачені взагалі.

Але найсумніше навіть не в цьому. На такі гастрономічні «вишукування» українцям в місяць треба витратити як мінімум 1251 грн при мінімальній заробітній платі в 1378 грн. А адже в цю суму повинна входити не тільки їжа. Врахову-

ючи, що продукти харчування «з'їдають» приблизно 52-53% доходів громадян, то із загальної суми мінімальної зарплати уряд люб'язно пропонує витрачати на харчування 620-630 грн на місяць або 20 грн на день. Тобто, навіть той убогий раціон, який передбачений продуктовим коштом, треба урізати в 2 рази. Це вже навіть не суворі дієта, а це примусове голодування. І явно не лікувальний.

Нарешті приблизно 600 грн ще треба оплатити комунальні послуги, придбати елементарні предмети першої необхідності (мило, зубна паста, шампунь).

Тут українців примушують вибрати щось одне: або бути чистими, або сидіти без тепла і світла. Нагадаємо, з 1 квітня в Україні підвищуються тарифи на всі енергоносії, у зв'язку з чим навіть цих 600 грн не вистачить для оплати комунальних послуг.

А на предмети першої необхідності, разом з елементарним набором лікарських препаратів і

засобів санітарії, піде як мінімум 15 012 грн на рік або 500 грн на місяць.

Пропонований набір ліків дає зрозуміти, що хворіти громадянам України не дозволяється, навіть суворо забороняється. Противірусних препаратів, спазмолітиків і антигістамінних препаратів «кошик» не передбачає.

Доглядати за собою українці теж повинні тільки наполовину. Наприклад, голитися, користуватися дезодорантами і туалетною водою не передбачено. Зате покладено майже півкілограма вати і аж три шматка господарського мила на місяць.

І вже зовсім сумно йдуть справи з одягом: грошей на неї, після покупки їжі і предметів особистої гігієни (догляду за собою), не залишається взагалі. А тим більше з сьогоднішніми цінами – щоб повністю одягнутися (візьмемо зимовий гардероб) навіть на найдешевшу одяг «економ-класу» треба витратити як мінімум 3 мінімальних зарплати.

З іншого боку, уряд вважає, що витрачатися на одяг часто не потрібно. Наприклад, чоловік

Таблиця 1

Продуктовий продовольчий коштик					
Набір продуктів харчування для працездатного населення (кг/місяць на одного чоловіка)					
Хлібопродукти	Кілограми	Ціна на місяць	Овочі та фрукти	Кілограми	Ціна на місяць
Мука пшенична	800 г	12 грн	Картошка	7,9 кг	40 грн
Хліб	5,2 кг	42 грн	Капуста	2,3 кг	21 грн
Макарони	300 гр	5 грн	Помідори і огірки	2,1 кг	146 грн
Рис	200 гр	7 грн	Морква та буряк	1,5 кг	9 грн
Гречка	200 гр	5 грн	Цибуля та часник	800 гр	10 грн
Вівсяні крупи	100 гр	2 грн	Фрукти (цитрусові)	5 кг	250 грн
Бобові	200 гр	4 грн	Сухофрукти	300 гр	17 грн
М'ясо	Кілограми	Ціна на місяць	Молокопродукти	Кілограми	Ціна на місяць
Яловичина	1,2 кг	117 грн	Молоко	5 л	50 грн
Свинина	700 гр	54 грн	Вершкове масло	400 гр	42 грн
Куряче м'ясо	1 кг	60 грн	Сир твердий	300 гр	27 грн
Сало	200 гр	8 грн	Сир м'який	800 гр	42 грн
Ковбасні вироби	800 гр	53 грн	Сметана	400 гр	14 грн
Риба	Кілограми	Ціна на місяць	Інші продукти	Кілограми	Ціна на місяць
Свіжа (камп)	600 гр	30 грн	Яйці	18 шт	28 грн
Оселедець	300 гр	22 грн	Олія соняшникова	600 мл	17 грн
			Маргарин	200 гр	5 грн
			Сахар	2 кг	36 грн
			Кондитерські вироби	1,1 кг	76 грн
Всього	1251 грн				

Джерело [3]

Таблиця 2

Мінімальний набір предметів першої необхідності на одну середньостатистичну сім'ю

Миючі засоби	Кількість	Ціна на рік	Засоби гігієни	Кількість	Ціна на рік
Мило (10 гр)	42 шт	336 грн	Зубна паста	17 шт	680 грн
Миючі засоби (500 гр)	24 шт	480 грн	Зубна щітка	6 шт	96 грн
Шампунь (250 гр)	6 шт	210 грн	Гребінець	2 шт	100 грн
Предмети санітарії та ліки			Кількість	Ціна на рік	
Вата (1 кг)			5 шт	300 грн	
Бінт (5 см x 10 см)			5 шт	15 грн	
Сосудорозширюючі препарати (валідол, валір'янка, уп по 10 табл)			5 шт	60 грн	
Більо та жаропонижаючі препарати (анальгін, аспірин, уп по 10 табл)			5 шт	20 грн	
Дезинфікуючі засоби (йод, зеленка)			2 шт	12 грн	
Вітаміни (упаковка по 10 шт)			9 шт	270 грн	
Дитячий крем (тюбик)			1 шт	8 грн	
Всього на рік		15012 грн.			

Джерело [3]

може ходити в одних штанах 4 роки, в одному спортивному костюмі і светрі – 3 роки, мати аж сім пар шкарпеток на рік, а ось плавки частіше, ніж один раз на 10 років змінювати не потрібно.

Гардероб жінки теж «розчулює»: 1 бюстгалтер на рік, спідниця одна на 5 років, такий же термін служби одного плаття, троє колготок на рік, одне зимове пальто на 8 років і одна пара зимових чобіт на п'ятирічку.

З послуг українцям пропонується стрижка 3 рази на місяць, кіно, театр, цирк, зоопарк і різні культурно-масові заходи – 1 раз на рік. 2 рази на рік можна скористатися послугами хімістки. Митися в лазні люди можуть собі дозволити раз на рік.

Але це тільки за умови, що на це є вільні кошти. Хоча, в умовах відсутності індексації зарплат і пенсій вже другий рік поспіль на тлі подорожчання майже втричі долара (з моменту, коли він був по 8), це малоймовірно.

Звичайно ж, більшість працюючого населення не отримує мінімальну зарплату. Однак якщо відняти витрати на подорожчав транспорт і комуналку, то залишиться грошей якраз на 173 гр. хліба в день на сніданок, стакан молока на обід, а вечерю можна і пропустити (їсти шкідливо на ніч).

У країнах ЄС споживчий кошик формується не так як в Україні: там оцінюють, на що витрачає гроші середньостатистичний споживач, а у нас – вказують, що йому можна купити за мінімальну зарплату. «У польському кошику – 2000 продуктів, і кошик змінюється щороку – залежно від структури споживання домашніх господарств. Рішення про перегляд приймає влада Польщі. Щорічно проходить дослідження, на основі якого і складається кошик», – розповіли нам у Центральному статистичному бюро Польщі. За інформацією німецького бюро статистики, їхній споживчий кошик містить всі товари і послуги, які найбільш купуються, а його склад оновлюється кожні 5 років.

Висновок. Отже, перед ти як придбати товар, споживач визначає три складових: необхідність товару, дослідження ціни і аналізує свій дохід, як придбання того чи іншого товару буде відображатись на його бюджеті. З прийняттям споживчого кошику 2016 року і мінімальної зарплати, звичайний українець не може дозволити собі отримати граничні блага, адже його дохід є дуже обмеженим. Після розгляду споживчого кошику, ми можемо побачити як важко споживачу реалізувати свої вподобання, адже ціни на продукти і мінімальні заробітні плати є несумісними.

Таблиця 3

Мінімальний набір предметів гардеробу					
Для чоловіків			Для жінок		
Верхній одяг	Кількість	Термін служби	Верхній одяг	Кількість	Термін служби
Зимова куртка	1 шт	4 роки	Зимове пальто	1 шт	8 років
Демисезонний плащ	1 шт	5 років	Демисезонне пальто	1 шт	7 років
Костюм	1 шт	5 років	Демисезонний плащ	1 шт	5 років
Рубашка	5 шт	4 роки	Плаття нарядне	1 шт	5 років
Штани шерстяні	1 шт	4 роки	Плаття щоденне	1 шт	3 роки
Джинсові штани	1 шт	3 роки	халат	1 шт	5 років
Світер	1 шт	3 роки	Блуза	3 шт	5 років
Спортивний костюм	1 шт	3 роки	Юпка	1 шт	5 років
Нижня білизна	Кількість	Термін служби	Світер	1 шт	3 роки
Труси	5 шт	2 роки	Спортивний костюм	1 шт	3 роки
Майка	2 шт	1 рік	Нижня білизна	Кількість	Термін служби
Плавки	1 шт	10 років	Плавки	5 шт	2 роки
Носки	7 пар	1 рік	Бюстгалтер	2 шт	2 роки
Головний убір	Кількість	Термін служби	Нічна рубашка	2 шт	3 роки
Кепка шерстяна	1 шт	6 років	Купальник	1 шт	4 роки
Шапка, шарф	1 шт	6 років	Колготки	6 шт	2 роки
Взуття	Кількість	Термін служби	Ритузи	1 шт	4 роки
Зимові сапоги	1 пара	5 років	Головний убір	Кількість	Термін служби
Ботінки	1 пара	5 років	Шапка, шарф	1 шт	4 роки
Кросівки	1 пара	3 роки	Пліток напівшерстяний	1 шт	4 роки
Туфлі	2 пари	5 років	Рукавиці	2 пари	3 роки
Домашні тапочки	1 пара	3 роки	Взуття	Кількість	Термін служби
Ризиніві тарочки	1 пара	7 років	Зимові сапожки	1 пара	5 років
Інші предмети	Кількість	Термін служби	Осінньо-весняні туфлі	1 пара	2 роки
Рукавиці	1 пара	3 роки	Літні туфлі	1 пара	1,5 роки
Галстук	1 шт	10 років	Кросівки	1 пара	3 роки
Бритва	1 шт	6 років	Домашні тапочки	1 пара	3 роки
			Ризиніві тапочки	1 пара	3 роки

Джерело [3]

Список літератури:

1. Косік А. Ф. Мікроекономіка / А. Ф. Косік, Г. Е. Гронтковська. – Київ, 2008. – (Центр учбової літератури).
2. Уфимцева О. Ю. Мікроекономіка / О. Ю. Уфимцева. – Дніпропетровськ, 2012. – (ПДАБА).
3. Павлюк О. С. Що українці можуть собі дозволити з споживчого кошику – 2016.
4. Гребенников П. И., Леусский А. И., Тарасович Л. С. Микроэкономика. / Общ. ред. Л. С.Тарасевича. – СПб.: Изд-во СПб. УЗФ, 1996. – 352 с.
5. Введение в современную экономику / Николаев В. П., Пухтаевич Г. А., Филалеев В. А., Хомяков Л. Н. – К.: Знание, 1992. – 144 с.

Павлюк Т.И., Ярош В.И.

Винницкий торгово-экономический институт
Киевского национального торгово-экономического университета

ПОТРЕБИТЕЛЬСКИЕ ПРЕДПОЧТЕНИЯ И РЕАЛЬНАЯ ВОЗМОЖНОСТЬ ИХ УДОВЛЕТВОРЕНИЯ

Аннотация

В данной работе раскрыты вопросы потребительских предпочтений и реальной возможности их удовлетворения. Проанализированы особенности потребительского выбора в современных условиях. Показано потребительские предпочтения обычного украинца и возможность их максимизации. В статье исследована потребительская корзина 2016 года, также, проанализированы данные потребительских корзин предыдущих лет. Исследуются возможности украинского населения в обеспечении своих потребностей.

Ключевые слова: потребности, блага, полезность, предельная полезность, совокупная полезность, максимизация полезности, кардиналистский модель, Ординалистская модель, потребительские предпочтения, набор безразличия, потребительская корзина.

Pavlyuk T.I., Yarosh V.I.

Vinnitsa Trade and Economic Institute
Kyiv National University of Trade and Economics

CONSUMER PREFERENCES AND REAL POSSIBILITY OF PLEASURE

Summary

In this work disclosed the question of consumer preferences and a real opportunity to meet them. Analyzed the features of consumer choice in modern conditions. Displaying consumer preferences usual Ukrainian and possibility of their maximize. The article explored consumer basket 2016, and also analyzes dictates consumer baskets from previous years. Investigates possibility of Ukrainian people in ensuring their needs.

Keywords: needs, goods, utility, marginal utility, total utility maximization of utility model cardinal, ordinal model of consumer preferences, a set of indifference, the consumer basket.